

Sadik Demirović, opis događanja od 25. maja do 9. augusta 1992. godine

Zašto? Zašto ja moram da napišem nešto o svojoj nesretnoj prošlosti? A šta me to tjera da pišem o ružnoj prošlosti? Da se boriš sa njom, i ona sa tobom. Šta me to vodi po putu ružnog sjećanja? A kada smo već kod te nesretne prošlosti, ovo sjećanje počinjem kao da je bilo juče. Ili kao da se još uvijek, a naročito noću dešava i danas. U debelim hladnim zidovima fočanskog zatvora žive moja sjećanja na mene i ostale logoraše. Nadam se da će moja priča prenijeti vrijeme dešavanja u kojoj su nastajale moje patnje i patnje ostalih logoraša.

25. maja 1992. godine nalazio sam se u Herceg Novom, u banji Igalo, hotel Centar ratnih i vojnih invalida. Sjedio sam u sali za ručavanje sa svoja dva sina, Samirom (14 godina) i Semirom (11 godina). Za naš sto prilaze dva milicionera i traže moju ličnu kartu, na što sam ja odgovorio da se moja lična karta nalazi na recepciji hotela, mada su oni to i sami dobro znali. Strogim glasom jedan milicioner naredi: „Ustaj i pođi sa nama“. Djeca su ostala sjedeći za stolom, a mene su odveli do recepcije. Zatražio sam svoju ličnu kartu na recepciji i dao je milicionerima na uvid. Ali slijedilo je samo još strožije: „Polazi sa nama“. Pitam: „A djeca?“, „Djeca ostaju“, kratko odgovaraju.

Moja dva sina koja su u međuvremenu krenuli za nama ostaju uplakani ispred hotela gledajući kako mene odvoze u njihovo policijsko auto i odvoze u nepoznatom pravcu. Tokom vožnje, koja se završila pred zgradom SUP-a, jedan od milicionera je počeo sa maltretiranjem: „Jesi li glasao za Aliju?“, „Hoćeš li suverenu Bosnu?“ i još nekoliko bestijalnih i uvrjedljivih pitanja, koja sam ja nijemo prećutao, očekujući samo da se ta vožnja završi i konačno dođem negdje gdje će neko shvatiti da apsolutno nema nikakvog razloga zbog koga bih se ja uopšte nalazio tu. A kamoli da se prema meni tako ponašaju. Očekivao sa da će taj neko shvatiti da sam odveden od svoje djece koja su ostala u za njih nepoznatom svijetu. Očekivao sam ljudski postupak, ali sve je bilo osim ljudskog.

Nisam uplašen. Prije bi se reklo da još uvijek nisam svjestan da se sve ovo meni dešava. Uveli su me u zgradu SUP-a i doveli do dežurnog milicionera koji je samo kratko rekao: „Vodi ga dole“, dajući jednom od njih dvojice ključeve. Nikakvog objašnjenja. Nikakvih pitanja. I nikakve mogućnosti da ja barem pokušam nešto reći. Jednostavno su me odveli do jedne zatvorske prostorije i ugurali unutra.

U toj zatvorskoj sobi nisam bio sam, ali sam jedan od posljednjih koji sam pristigao. Svi su bili u strahu, šapuće se. Neke su tukli i niko ne zna šta se dešava. Soba je mala s jednim malim prozorom, a nas je oko trideset, nabijeni jedan uz drugoga. Zagušljivo je i nesnošljivo. Neki lupaju na vrata. Traže da ih puste u WC. Izlaska nema, pa se fiziološke potrebe vrše u plastične flaše.

Nekoliko sati poslije mog dolaska vrata su se otvorila i pojavio se milicioner sa kratkom naredbom: „Izlazite napolje, i svi u autobus!“ Napolju, oko autobusa, stajali su raspoređeni milicioneri sa puškama na gotovs. Na mnogobrojna pitanja: šta će sa nama i gdje nas vode, nije bilo nikakvih odgovora. Samo povici: „Ulazi, ulazi!“ Ispred autobosa već se skupilo dosta ljudi. Nekima su došle majke, supruge, sestre, djeca, plač i vriska. Milicija ih tjera i gura dalje od nas.

Autobus polazi na relaciji Herceg Novi – Kotor – Nikšić. Na putu za Nikšić od nekoga se čuje tihi glas da nas voze za Foču. U mene se uvlači još veći strah i neizvjesnost. Prilazim milicioneru koji stoji pored vozača sa puškom na prsima okrenut prema nama. Pokušavam mu objasniti da ja ni za šta nisam kriv i da nemaju nikakvog razloga da me bilo gdje vode i predlažem da me mogu predati u SUP u Nikšić i da tu mogu ustanoviti da sve ovo nema nikakve veze sa mnom. A on meni odgovara, raspoloženo, s osmijehom na licu: „Ne boj se, nismo mi Titovi borci. Mi ne ubijamo. Mi smo Šešeljeva vojska. Mi koljemo.“ I nastavlja da se smije, dok mene hladan znoj probija. I noge mi klecaju u povratku do zadnjeg sjedišta autobusa.

Na putu smo Nikšić – Foča. Autobus se zaustavlja u Šćepan polju, pred stanicom milicije. Mijenja se autobus i mi prelazimo u drugi i nastavljamo put prema Foči. U međuvremenu, uspio sam zamoliti jednog milicionera da javi mojoj supruzi da su djeca ostala u Herceg Novom, a da su mene odveli za Foču. Napisao sam broj telefona na 50 DM i dao mu, ali on nikada nije javio.

Dolazimo u Foču oko 20.30, 25. maj 1992. Grad strave i užasa. Ulične rasvjete nema, zgarišta od kuća, neke još dogorijevaju. Izlazimo pred kazneno-popravni dom, gdje nas postrojavaju uza zid, sa rukama više glave i pozivaju po dvojicu. Ruke su se same od sebe počele tresti. Noge više ne osjećam, kao da nisu moje. Što su se više njihovi koraci približavali, srce je lupalo sve jače. Pomislih u tome trenutku da će iskočiti, sa zebnjom iščekujući šta će se sa mnom desiti.

Nekoliko stražara u maskirnim uniformama stajalo je iza naših leđa i glasno se dogovara: „Šta ćemo sa njima?“ Čuju se razni odgovori: „Pobiti, zaklati, derati...“ Osjećam jednoga u mojoj blizini, koji poluglasno govori: „Meni ostavi zadnju trojicu“. A ja sam u toj zadnjoj trojici! I više ne osjećam da stojim na nogama, kao da sam se skamenio uza zid. Repetiraju puške i guraju cijevi u leđa govoreći: „Ne okreći se!“, i psujući sve što im na jezik dođe, a ja čak i ne dišem od straha. A oni kao da se takmiče ko će od njih biti brutalniji u toj psihičkoj torturi. Što je veći naš strah, veća je njihova razdraganost.

I tako počinju moje muke i muke ostalih Bošnjaka deportovanih iz Crne Gore. Svakodnevno, danima, mjesecima taj narod je odvođen na ispitivanja i torturu. Tukli su ih do besvijesti. Kad bi se vratili sa ispitivanja, po nekoliko dana bi ležali nepomično, na prsima. Leđa su im bila sva modra od udaraca. Sjećam se Šerifa Balića, Šabanovića, Rasima Hanjalića, i mnogih drugih. Krv su mokrili. Teški su bili dani jer nikad ne znaš da li si ti sljedeći, a još teže noći, jer dolazi dan!

Događaji se smjenjuju. Strašni prizori se ređaju jedan za drugim. Hodžiću puca čir na želucu, iskrvari i umire pred našim očima. Vraćanje tih nemilih događaja, tih neizbrisivih slika ružne prošlosti, dobijaju se napadi straha. A kako taj strah izbjeći kad je čovjek dotakao dno života i preživio. Za neke nije bilo te sreće da prežive. Oni su ubijeni i ne osjećaju više ništa.

Jednom prilikom, izlazeći na ručak, zamolio sam stražara da me sasluša, da sam ja greškom ovdje. Odmah me je prekinuo i vratio u hodnik zgrade i počeo tući palicom. Kad me je oborio na pod, nastavio me je udarati nogama, cijelo vrijeme podrugljivo pitajući: „Je li greška?“ Tako izubijan, ležeći na podu, dočekao sam povratak ostalih sa ručka pa su mi pomogli da se vratim u sobu. Nikada nisam saznao kako se zove. Nisu ga poznavali ni Fočaci.

Poslije nekoliko dana, iz stroja za ručak, izvodi me najveći krvnik među logorskim stražarima osjeća se na alkohol, primitivna osoba do krajnjih granica, i po govoru i po ponašanju. Burilo Miro. Sa nekoliko udaraca palicom po leđima i glavi, ja sam se onesvijestio. Budim se u mračnoj prostoriji, ne znam ni šta se desilo sa mnom, ni gdje se nalazim. Teško dišem, osjećam usta suha i slana. Mokrim i stavljam mokraću u usta, uzimam daha. Rukama tražim izlaz, pod strahom, ali imam osjećaj da sam u nekoj rupi. Pomišljam: „Gotovo je sa mnom“. Hvata me panika, strah od udaraca, strah od smrti i opet se gubim.

Opet se budim, sve je mračno, teško dišem, glas mi se oduzeo, osjećam da mi je stavljena so u usta. Mokrim i kvasim usta da uzmem zraka. Da mogu progovoriti sam sa sobom. Ali ubrzo shvaćam da sam bespomoćan i da mi izlaska nema. Osluškujem korake koji prolaze u neposrednoj blizini. Ne znam da li je dan ili noć. Znojim se i postaje mi biti hladno. U strahu sam. Zvao bih upomoć, vikao bih, ali ne smijem. Ne smijem ni zaspati, bojim se da se više ne bih ni probudio. Osjećam bolove po glavi i tijelu. Gorčinu u stomaku. Istrzane misli kruže kroz moju glavu munjevitom brzinom. Osjećam da sam bliže smrti nego životu.

Moj život više nije ni važan. Na pomisao šta se desilo sa mojom djecom, koji ostaše u Herceg Novom, Samirom i Semirom, čekajući da im se vratim gdje i moj zadnji pogled ostao na njima, kako uplašeno i zamišljeno stoje na terasi ispred hotela u Igalu, gledajući za policijskim autom koje me odvozi. I šta će se desiti sa Jaskom koji je na školovanju u Tuzli. A šta sa suprugom koja osta u Trebinju, govoreći: „Vi se spašavajte, ja ću doći“. Da li ćemo se ikada više vidjeti? I tada sam osjetio želju, najveću želju da preživim.

Tri puta sam dobio čaj sa hljebom, i malo svjetlosti dok otvara mali prozorčić na samici. Te po tome zaključujem da sam bio tri dana u samici i potom vraćen na prvi sprat, soba 12 (nisam siguran). Poslije izvjesnog vremena, opet prilikom izlaska na večeru, izvodi me iz stroja onaj što me je prvi put tukao peče me cigaretom po vratu i rukama nekoliko puta. Ti ožiljci su još vidljivi na mojoj koži, evo već trinaesta godina. Svi su oni od krvnika stražara do krvnika upravnika logora imali samo jedan zadatak i samo jedan cilj: prebijati, mučiti, ponižavati, ubijati i klati. I da se žrtva ponizi i cijeli život živi ponižena. Za vrijeme mog boravka, dva i po mjeseca, ubijena su trideset i dva čovjeka, posjedujem spisak imena kojeg mi je napisao Džafer Kovač, prilikom mog izlaska.

Jednog četvrtka u logoru Foča, stražar me pozva u osam sati na večer, da izađem. Prilikom izlaska očima se pozdravljam s ostalima koji ostaše, gledajući za mnom, jer u to vrijeme, koga odvedu, više se ne vraća. Dovodi me do kapije i predaje dvojici u maskirnim uniformama, naoružanih i neurednih. Gledam u njih i tresem se. Krv mi se ledi u žilama. Pitam se je li ovo došao kraj? Je li ovo i na mene došao red? Šta će mi sada ova dvojica uraditi? Preživljavam najteže trenutke između života i smrti. Stražar govori: „Idite u četvorku“.

Krenusmo hodnikom i uđosmo u jednu od prostorija. U meni ne prolazi strah, cijelo vrijeme se tresem. „Šta si se prepao? Ne boj se“, jedan od ove dvojice me hrabri. „Mi smo došli da ti pomognemo da izađeš. Ako se dogovorimo, da te izvedemo. Tvoj brat je dao pet hiljada maraka da sazna da li si živ ili mrtav. Da bi te izveli, treba da zaboraviš šta si vidio i čuo i platiti pedeset hiljada maraka“. I dalje sam se tresao, drhtavam glasom govoreći da ja nemam taj novac. Nisam im mogao ništa vjerovati. Pitaju me: „Da li imaš djecu?“, odgovorio sam: „Imam“. „Pa šta se misliš?“ Razgovor je počeo teći, dogovorili smo se za dvadeset pet hiljada maraka i Mercedesa, putničko auto. Drugi mi je zaprijetio, držeći se rukom za hekler, da moram ćutati, i da ne bih pokušao prevariti. „Ja ću te ubiti, ti nas ne interesuješ. Samo hoćemo

novac i auto.“ I dogovorili se u nedjelju u dvanaest sati da dođu po mene. I da nikome ništa ne pričam.

Stražar me vraća u spavaonicu. Svi su iznenađeni mom povratku jer u to vrijeme, kad neko ode, više se ne vraća. Tu noć nisam mogao zaspati, a nisam mogao ni vjerovati da ću spasiti život. Došli su po mene u dogovoreno vrijeme. Iza mene ostaje porušena i popaljena Foča i preko pet stotina zatvorenih ljudi koji žele slobodu, a ni za šta nisu krivi, nego što su muslimani, ili Hrvati. Na putu Foča – Nikšić iz njihovog razgovora saznajem da se zovu Žaga i Gaga. (Poslije sam kroz novine saznao da sa radi o Žagi, koji se zove Dragan Kunarac.)

Dolazimo u kafanu Blaža Gardaševića i ja se telefonom javljam porodici. Došla je supruga s mojim rođakom i donijela novac kojeg smo predali. Uzeli lične stvari iz Mercedesa i predali ključ.

Tako sam umjesto na giljotinu otišao u progonstvo. I tako moj put pakla još uvijek traje. I poslije trinaest godina, ja sam još uvijek većim dijelom vremena u tom paklu. A čitavo vrijeme u progonstvu. Ja se osjećam žrtvom, nanesena mi je velika moralna, zdravstvena i materijalna šteta. To je bio težak dio mog života, i izgubljeno dostojanstvo, koje se ne može povratiti. Sat na zidu polako kuca. Tako i život polako otkucava svoje preostale trenutke iz memoara, sjećanja, trauma, udaraca, ožiljaka po tijelu od prženja cigaretom, jauka, vriske i plača ostalih mučenika, kao i ružni snovi. Redovni tretmani kod psihijatra i lijekovi, to je moja svakodnevica. Rezultat svega toga je umanjena životna aktivnost i ja sam invalidski penzioner, bez nade da će se nešto u mom životu bitnije promijeniti.

Sadik Demirović

Stockholm, 11. april 2005. godine